

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA İBRAHİM ETEM MENDERES'İN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI DÖNEMLERİ*

THE TERMS OF THE MINISTRY OF INTERIOR OF İBRAHİM ETEM MENDERES IN THE DEMOCRATIC PARTY POWER

Bilgen YETKİN*

Öz

İbrahim Etem Menderes aslen Aydın'lı olup 1899 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Politikaya Serbest Cumhuriyet Fırkası ile başlayan ve Cumhuriyet Halk Partisi ile devam eden Etem Menderes, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti Aydın Milletvekili olarak meclise girmiştir. 10 yıl boyunca devam eden milletvekilliği sürecinde çeşitli bakanlıklarda bulunmuştur. Bunlardan biri de içişleri bakanlığı olup bu vazifeye iki kez getirilmiştir.

Etem Menderes'in ilk dönem içişleri bakanlığı oldukça yoğun geçmiştir. Bu dönemin faaliyetleri arasında doğu seyahati, vilayetlerin yeniden yapılandırılması, Nüfus Kanunu, yol, su ve elektrik gibi alt yapı çalışmaları, ülke asayışı ve Tevhid-i Zabita Kanunu ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimlerde demokratik düzenin zemin bulması için gayret gösterilmiştir. Etem Menderes'in ikinci dönem içişleri bakanlığı sırasında yine vilayetlerin yeniden yapılandırılması ve Nüfus Yazımı Kanunu üzerinde çalışılan konulardır. Bunun dışında 1955 belediye seçimleri dönemin önemli bir iç politika meselesidir. Ayrıca bu dönemde çok önemli bir yer tutan Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu mecliste kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Etem Menderes, Demokrat Parti, TBMM, İçişleri Bakanlığı.

Abstract

İbrahim Etem Menderes was originally from Aydın and was born in İzmir in 1899. Etem Menderes, who started politics with the Free Republic Party and continued with the Republic People Party, entered parliament as the Democratic Party Aydın MP in the 1950 elections. He served in various ministries for 10 years as a member of parliament. One of them is the Ministry of Interior and has been appointed to this duty twice.

Etem Menderes' first term as interior ministry was quite busy. Eastern travel, the restructuring of the provinces, the Population Law, infrastructure works (e.g. roads, water and electricity), country security and the Law of Unity of the Constabulary come into prominence among the activities of this period. However, efforts have been made to ensure that the democratic order in local governments is grounded. The restructuring of provinces and the Population Writing Law are matters studied still during Etem Menderes' second term as interior ministry. Except this, the 1955 municipal elections

* Bu çalışma, "İbrahim Etem Menderes (Siyasî Hayatının Demokrat Partili Yılları)" adlı doktora tezinin bir bölümünün özetlenmesiyle oluşturulmuştur.

* Dr., Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya – Türkiye, bilgen.yetkin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9857-0877>

Gönderim Tarihi: 27.07.2019
Kabul Tarihi: 19.11.2019

are an important domestic policy issue of the period. Furthermore, the Law on Meetings and Demonstration Marches, which has a very important place in this period, was adopted in the parliament.

•

Keywords

Etem Menderes, Democratic Party, Grand National Assembly of Turkey, Ministry of Interior.



GİRİŞ

İbrahim Etem Menderes, 1899 yılında İzmir'de doğmuştur. Aydın nüfusuna kayıtlıdır (BCA, 10 900.334.1027.2: 101)¹. Yüksek tahsilini Ankara Hukuk Fakültesi'nde yapmıştır². Siyasete arkadaşı Adnan Menderes ile birlikte Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda başlamıştır (Aydemir 2001: 73). Fırkanın başkanı Fethi Okyar, Aydın teşkilatını kurma vazifesini Adnan Menderes'e vermiştir (Güneş 2006: 124). Bu teşkilatlanmada Etem Menderes de Ocak Azası olarak görev almıştır (Güneş 2006: 142). Ancak daha sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası feshedilmiş ve CHP yeniden yapılandırılmıştır. Aydın'daki bu yapılanmanın içinde Etem Menderes yine Adnan Menderes'in yanında yer almıştır. Adnan Menderes, Etem Menderes'in CHP İl Başkanı olmasını sağlamıştır (Güneş 2006: 142-143). Adnan Menderes, CHP'nin başında güvenilir kişilerin kalmasının memleket için faydalı olacağını düşündüğü için böyle bir harekette bulunmuştur (Bayar 1986: 25). Etem Menderes, Aydın'da 15 yıl CHP İl Başkanlığı yapmıştır³.

Etem Menderes, 4 Mayıs 1933'te Aydın İli Daimi Encümen Üyeliği'ne⁴ 1938 seçimlerinde ise Aydın Merkez Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir (BCA, 30 11 10.127.47.19: 1-4). 1 Kasım 1938'de başladığı görevine⁵ 1943'te tekrar seçilmiş (BCA, 30 11 10.161.12.17: 1-4) ve bu vazifeyi 1945 yılına kadar sürdürmüştür⁶. 1945, Türk siyaseti açısından önemli bir yıldır. Zira çok partili hayata geçiş faaliyetleri ve DP'nin kurulma çalışmaları bu yıl içinde yoğunlaşmıştır.

DP, resmî olarak 7 Ocak 1946'da kurulmuştur (Tunaya 1995: 646)⁷. Parti programının (Bayar 1986: 38-40; Bozdağ 1997: 37)⁸ 1. maddesinde, kuruluş gayesinin Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasetin demokratik görüş ve zihniyetle yürütülmesi olduğu vurgulanmaktadır (Tunaya 1995: 662-673)⁹. Program itibarıyla CHP ile arasında büyük farklar yoktur (Nadi 1979: 279)¹⁰. Bundan dolayı partinin hedefi yeni bir devlet sistemi değil, yönetime yenilik ve denetim getirmektir (Şentürk 2012: 164).

Etem Menderes, CHP'den istifa ettikten sonra DP'nin Aydın'daki oluşumu için çaba sarfetmiştir. 4 Şubat 1946 tarihinde DP Aydın İl Teşkilatı'nı kurmuştur (Yücel 2001: 52). Teşkilatın diğer üyeleri, Mükerrerrem Sarol, Ekrem Torunlu, Mustafa Kozacı, Eczacı Mithat Levent

¹ Etem Menderes'in ismi bazı kaynaklarda "Ethem" olarak geçmektedir. Ancak arşivden alınan nüfus kayıt örneğinde tam adı İbrahim Etem Menderes olarak görülmektedir. Nüfus kayıt örneği için bkz. (BCA, 10 900.334.1027.2: 101)

² TBMM ALBÜMÜ 1920-2010 2. Cilt: 1950-1980. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (2017.07.20).

³ Etem Menderes'in özgeçmişi için bkz. <http://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/ibrahim-ethem-menderes> (2017.02.24).

⁴ Etem Menderes'in özgeçmişi için bkz. <http://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/ibrahim-ethem-menderes> (2017.02.24).

⁵ Etem Menderes'in özgeçmişi için bkz. <http://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/ibrahim-ethem-menderes> (2017.02.24).

⁶ Etem Menderes'in görev süresi için bkz. <http://aydin.bel.tr/detail/4522/belediye-tarihcesi> (2017.06.15).

⁷ DP idarecilerinin başında Celal Ramazanoğlu, Sıtkı Yırcalı, Samet Ağaoğlu, Fethi Çelikbaş, Refik Şevket İnce, Emin Kalafat, Rıfki Salim Burçak, Remzi Birand, Osman Şevki Çiçekdağ, Mustafa Zeren ve Atıf Benderlioğlu gelmekteydi. (Tunaya 1995: 646).

⁸ Bayar, partinin tüzük ve programı çalışmaları hakkında bilgi vermektedir. (Bayar 1986: 38-40); Program Köprülü'nün, Tüzük ise Adnan Menderes'in kaleminden çıkmıştır. (Bozdağ, 1997: 37).

⁹ Demokrat Parti programı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Tunaya, 1995: 662-673).

¹⁰ Nadi Nadi, bunun olağan bir durum olduğunu ifade etmektedir. Zira anayasanın 2. maddesi gereğince kurulacak olan siyasi bir teşekkül devrim ilkelerini benimsemek zorunda idi. (Nadi 1979: 279).

ve Eyüp Şahin'dir (Sarol 1983: 4-5; 33)¹¹. Ankara'dan sonra teşkilatını kuran ikinci yerin Aydın olmasının nedeni, Etem Menderes'in hazırladığı alt yapıdır (Güneş-Akdağ 2013: 194). Etem Menderes, bu dönemde birçok Cumhuriyet Halk Partiliyi DP'ye kazandırmıştır (Goloğlu 2013: 41).

Etem Menderes, dört yıl boyunca Aydın'da muhalif bir siyasetçi olarak mücadele verdikten sonra 1950 seçimlerinde Aydın milletvekili olarak meclise girmiştir. 22 Mayıs 1950 tarihinde ilk oturumda milletvekilliği yeminini etmiştir (TBMMZC (1) 22.5.1950: 2). Etem Menderes, DP'de üç dönem milletvekilliği yapmıştır. Bu süreçte çeşitli bakanlıklara getirilmiştir. Bakanlıkları öncesinde Bütçe Komisyonu'nda yer almıştır. İlk olarak 29 Mayıs 1950 (TBMMZC (1) 29.5.1950: 35), takiben 6 Kasım 1950 (TBMMZC (2) 6.11.1950: 25) ve son olarak da 9 Kasım 1951 (TBMMZC (10) 9.11.1951: 30) tarihlerinde yapılan seçimlerde Bütçe Komisyonu'na seçilmiştir. Etem Menderes'in ilk tayin olduğu bakanlık İçişleri Bakanlığı olup, bu vazifeye iki kez getirilmiştir.

Etem Menderes, DP iktidarında önemli bir siyaset adamıdır. 27 Mayıs 1960 askerî darbesi esnasında ülkenin Millî Savunma Bakanı olan Menderes'in günlük notları, Yassıada yargılamalarında önemli bir argüman olarak kullanılmıştır. Günlükte özellikle Adnan Menderes ile ilgili yazdıkları nedeniyle bazı çevrelerce ihanetle suçlanmıştır. Anayasayı İhlal Davası'nda 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır¹². Ancak sağlık sorunları (BCA, 30 11 10.310.3.6: 12-13)¹³ nedeniyle 1964 yılında tahliye olmuştur (Milliyet, 3 Ekim 1964: 1-7). Menderes, 18.09.1992 yılında vefat etmiştir¹⁴.

I. BİRİNCİ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI DÖNEMİ (01.08.1952-17.05.1954)

Etem Menderes, ilk İçişleri Bakanlığı vazifesine 1 Ağustos 1952 tarihinde tayin edilmiştir (TBMMZC (17) 1.11.1952: 23; Hürriyet, 2 Ağustos 1952: 1). Etem Menderes, bu vazifeye karışık bir ortamda atanmıştır. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İçişleri Bakanlığı'ndan Nisan 1952'de istifa etmişti. Ancak Karaosmanoğlu'nun istifa nedeni açıklanmamıştır. Etem Menderes atanana kadar Adnan Menderes'in bakanlığa vekâlet ettiği söylenmişse de 30.04.1952 tarihinde bakanlığa Hasan Polatkan'ın vekâlet ettiği anlaşılmıştır. Basın, bu duruma tepki göstermiş ve DP tarafından istifa nedenlerinin açıklanmayışının demokrasiye aykırı olduğunu ileri sürmüştür (Ahmad 1976: 95-96).

A. Etem Menderes'in Doğu Gezisi ve Türk- Kürt Ayrımcılığına Karşı "Millet Vahdeti" Yaklaşımı

Etem Menderes, İçişleri Bakanlığı'na tayin olduktan kısa bir süre sonra bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezi sırasında büyük bir coşkuyla karşılandığı Adilcevaz'da yaptığı konuşmasında bundan duyduğu memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir: *"Bizi çok samimi bir hava içinde karşıladınız. Bize gelecek çalışmalarımızda ilham kaynağı oluyorsunuz. Türk'ün değişmeyen büyüklüğünü bu uzak illerimizde görmekle ve yaşamakla bahtiyarlık duyuyorum."* (Milliyet, 27 Eylül 1952: 1,7)

¹¹ Mükerrer Sarol, kendisine teklifin Etem Menderes ile Adnan Menderes'ten geldiğini kaydetmektedir. (Sarol 1983: 4-5, 33).

¹² Etem Menderes'in özgeçmişi için bkz. <http://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/ibrahim-ethem-menderes> (2017.02.24).

¹³ Etem Menderes'in 11.9.1964 tarihli sağlık raporunda spondulo artroz, diskinezi biluher, kronik kolesisti ve karaciğer büyüklüğü hastalıklarının tespit edildiği kaydedilmektedir. Tıp heyeti, infazın 6 ay ertelenmesi kararını oy çokluğu ile vermiştir. 25.9.1964 tarihli karar için bkz. (BCA, 30 11 10.310.3.6: 12-13).

¹⁴ TBMM ALBÜMÜ 1920-2010 2. Cilt: 1950-1980. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html (2017.07.20).

Halkın dileklerini mutlaka yerine getireceklerini söyleyen Etem Menderes, elektrik, yol, su ve yeni okullar konusunda vaatlerde bulunmuştur. Doğuyu mahrumiyet bölgesi olarak değerlendirmenin sona ereceğini ifade eden Etem Menderes şöyle devam etmiştir: “Anadolu’yu Doğu ve Batı diye ikiye ayıran Fırat nehrine dünyanın hatırı sayılır büyük köprülerinden birini kuruyoruz. Edirne’den kalkan motorlu vasıtalar durmadan buradan Doğuya geçecek ve hakikatte Doğu ve Batı diye bir şey kalmayacak. Memleketimiz iktisadî, içtimaî bakımlardan dilediğimiz seviyeye erişecektir.” (Milliyet, 27 Eylül 1952: 1,7)

Etem Menderes, Varto’da da kalkınma hedeflerinden bahsetmiştir. Devlet yolu projesinin yapılmakta olduğunu ve 120.000 lira sarfiyatla içme suyunun kasabaya getirileceğini bildirmiştir. Elektrik tesisatı için de hazırlık yapılmaktaydı. Bölgede en önemli istek ise hazine topraklarının köylüye dağıtılması yönündeydi. Varto’dan sonra Hınıs’a geçen Etem Menderes “Hınıs’ta çok iyi intibalar edindim. Van Gölü’nün etrafında yepyeni bir medeniyet kuruluyor. Bu medeniyeti Türk Milleti kuruyor.” demiştir. (Milliyet, 29 Eylül 1952: 1,7)

Hınıs’ın gelişimi için sağlık, elektrik ve içme suyu konusunda vaatlerde bulunan Etem Menderes; beraberinde Muş Milletvekili Hamdi Dayı, Orgeneral Kemal Yaşınkılıç ve Muş Valisi Zühtü Öner olduğu halde Bulanık, Malazgirt, Patnos, Tutak ilçeleri üzerinden Karaköse’ye gelmiştir. Kendisini il sınırında Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, Halis Öztürk ve Ağrı Valisi karşılamıştır. Gittiği her yerde coşkuyla karşılanan Etem Menderes, Bulanık’ta “İyi duygularınız çalışkan ve misafirperver tabiatınız beni çok mütehasis etti.” diyerek halka hitap etmiştir. Sonrasında belediye başkanı Etem Menderes’e şunları söylemiştir: “Bulanık, tarihinde ilk defa bir Bakan görüyor. Bizi kendinize bir daha ayrılmaya imkân bırakmayan bağlarla bağlamış bulunuyorsunuz.” (Milliyet, 29 Eylül 1952: 1,7)

Etem Menderes’in yapmış olduğu bu seyahatler ile sorunları yerinde görerek hareket etmesi mecliste de takdir görmüştür. Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın’ın mecliste sarf ettiği şu sözler bu bağlamda önem arz etmektedir:

“Mevsim şartları, yolları ve imkânları tahminlerimizin çok üstünde gayrimüsait olan bir zamanda Sayın Dâhiliye Vekili mesai arkadaşlarıyla birlikte en büyük fedakârlığı göstererek bu bölgelerin çoğunu gezmişlerdir ve bizzat şahidi olmuşlardır. Çünkü mahallerinde vatandaşların durumları ve muhitin şartları tetkik edilmezse insanlar bir kanaat sahibi olamaz. Demokrat Parti kabinesinde ilk vazifeye başlar başlamaz bütün müşkülleri bertaraf, bilâhare de bu fedakârlığı gösteren muhterem Dâhiliye Vekili Etem Menderes Beyefendiye huzurunuzda teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.” (TBMMZC (20) 23.2.1953: 804)

Öte yandan bu dönemde Türk- Kürt ayrımcılığına yönelik bazı söylemler ortaya atılmıştır. Doğu illerinin bazı milletvekillerinin, bir kısım basın organının yayınlarında Doğu’daki vatandaşlara hakaret içeren yayınlar yaptıklarına dair açıklamaları özellikle mecliste bu tartışmaları meydana getirmiştir. Bunlardan biri olan Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu, bazı gazetelerin memleket birliğini bozan yayın yaptığına ve bunların doğudaki vatandaşlara yönelik hakaret içeren yayınlar olduğuna dair sözlü bir soru önergesi vermiştir. Bahsi geçen yayınlar, 3.1.1953 tarihli *Hürriyet* gazetesi başyazısı ve 29.5.1953 tarihli *Ulus* ve 25.4.1953 tarihli *Dünya* gazetesinde yayınlanan Falih Rıfkı Atay’ın yazıları (Atay 1953: 1,7) idi. Azizoğlu, bu konuda bakanlığın bir tahkikat yapıp yapmadığını soruyordu. Azizoğlu’nun sorusu sadece yayın konusunda değil, aynı zamanda 1950’den sonra doğuda memleketin diğer taraflarından farklı olarak bir hal ve gidişin hükümetçe tespit edilip edilmediği ve bir isyan emaresi ya da ihtimalinin olup olmadığıdır. (TBMMZC (25) 16.11.1953: 261-262)

Etem Menderes bu soru üzerine söz alarak; “*Muhterem arkadaşlar, memleket bahis mevzuu olduğu zaman, şark, garb, şimal ve cenup tâbirleri sâdece coğrafi mânaları itibariyle kullanılır. Bizim için ve hakikatta da, memleketin ne şarkında, ne garbında, ne de şimal ve cenubunda Kürt diye bir vatandaş kitlesi, zümre veya unsuru mevcut değildir.*” demiş ve herhangi bir suç unsuru görülmediğinden takibat yapılmadığını kaydetmiştir. Ayrıca ülkeyi Türk- Kürt, ya da doğulu- batılı şeklinde ayırmanın doğru olmadığını ve mevzuata buna yönelik gayretleri önleyici hükümler konulmasını gerekli görmekte olduklarını ifade etmiştir. Etem Menderes, ülkede demokrasi rejimine geçilmesinin birtakım hain emelleri taşıyan unsurları cesaretlendirmesinin doğal ve bu noktada hükümetin son derece uyanık ve basiretli olduğuna dikkat çekmiştir. Etem Menderes ayrıca memleketin hiçbir tarafında endişeye mahal olacak bir durumun bulunmadığı ve hiç kimsenin ayaklanma imkânı olmadığını beyan etmiştir. Etem Menderes’ten sonra söz alan Azizoğlu, açıklamadan son derece tatmin olduğunu ifade ederek teşekkürlerini bildirmiştir (TBMMZC (25) 16.11.1953: 262).

Ancak bu konu 23 Şubat 1954’te içişleri bütçesi müzakerelerinde, Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın tarafından tekrar ve daha sert bir biçimde gündeme taşınmıştır. Aydın, bölge ile alakalı olarak *Dünya* gazetesinde 2 Aralık 1953 tarihinde yapılan yayından bahisle kendisinin ve binlerce hemşehrisinin itham altında kaldığını ifade etmiştir. Bu yayının bölge için bir “tertiple” olduğunu vurgulayan Aydın bu tertiple, öncelikle “Türklük- Kürtlük davası gütmek”, ikinci olarak da “irticai faaliyetler” amacının hedeflendiğini kaydetmiştir. Olayı “menfaatçi partizanlık” olarak açıklamaya çalışan Aydın’a başkan müdahale etmiş ve içişleri bütçesi ile bu konunun alakalı olmadığını söylemiştir. Buna karşılık Aydın’ın Kürtlük- Türklük davasının ülkenin bir iç meselesi olduğunu söylemesi üzerine Etem Menderes lafa girmiş ve “*Memlekette böyle bir dava yoktur efendim*” demiştir (TBMMZC (28) 23.2.1954: 753).

Bundan sonra Aydın ile başkan ve Etem Menderes arasında tartışma başlamıştır. Hıdır Aydın, ısrarla konuyu açmak ve konuşmak istemiştir. Bu konunun konuşulacağı yerin meclis kürsüsü olmadığını söyleyen başkana itiraz etmiş ve Etem Menderes’e böyle bir tertibin olup olmadığını sormuştur. Etem Menderes’in yanıtı son derece açık ve nettir: “*Böyle bir dava yoktur, millet vahdeti vardır.*” Hıdır Aydın, bunu bildiğini, fakat asıl söylemek istediğinin Tuncelililer özelinde olduğunu kaydetmişse de gerek gürültüler gerekse başkanın müdahalesi sebebiyle konuşması kesilmiştir. Bununla birlikte o ısrarlıdır. Etem Menderes’e konu hakkındaki tedbirini ve düşüncesini sorar. Etem Menderes de “*Olmayan bir şey hakkında hiçbir şey düşünmüyorsunuz. Millet vahdeti, memleket vahdeti vardır.*” Aydın bu cevap karşısında Etem Menderes’in söylediklerini çıkıp kürsüde konuşmasını istemiştir (TBMMZC (28) 23.2.1954: 753-754).

Konu ile alakalı olarak konuşma yapan bir başka Tunceli Milletvekili Hasan Remzi Kulu’nun söyledikleri daha çarpıcıdır. Kulu “*Hâşa, Tuncelililer asıl Türktür, tarih bunu yazmıştır. Tuncelililer için kim Kürttür sözünü çıkarmışsa asıl o Tuncelilileri hakir gören ve o Tunceli’nin asaletini inkâr eden insan, o insandır*” demiştir. Kulu, Tuncelilerin huzursuz bir duruma sürüklendiğini, 1950 seçimlerine kadar Tunceli’de Türklük- Kürtlük lafının olmadığını, seçimlerde şahsî menfaatler nedeniyle bu kelimelerin ileri sürüldüğünü ve o günden beri de devam ettiğini ifade etmiştir. Kulu, hükümetin Tunceli ile yakın ilgisi olduğunu belirtmiş ve özellikle 1954 senesinde Tuncelilere yapılacak yardımlarla sıkıntıların biteceğini söylemiştir (TBMMZC (28) 23.2.1954: 756-757).

Aydın’dan sonra Kulu’nun da konuşmaları, Etem Menderes’in bu konu hakkında açıklama yapmasını gerektirmiştir. Bütçe konuşması için kürsüye çıkan Etem Menderes, ülkede ayırıcı bir dava olmadığını, “millet vahdeti” düşüncesini prensip edindiklerini ifade etmiş ve şunları söylemiştir: “*Bunun hilâfında söylenen bütün sözler hilâfi hakikattir ve bâtıldır. Hepinizin*

gönüllerinde yaşayış his ve kanaatlerin sahiplerinde, sizlerden terekübeden bu devletin ve hükümetin noktai nazarı da bundan gayri bir şey olamaz arkadaşlar." (TBMMZC (28) 23.2.1954: 757)

B. Vilayetlerin Yeniden Yapılandırılması ve Nüfus Kanunu

Mülkî teşkilatın yeniden taksim edilmesi meselesi, Etem Menderes'in İçişleri Bakanlığı'nın ilk döneminde üzerinde önemle durduğu konulardan biridir. Mülkî taksimat ve yeniden vilayet, ilçe ve nahiyelerin kurulması yeni şartlara göre inceleniyor ve bu konuda idarî, iktisadî ve coğrafi sebepler dikkate alınıyordu. Bununla birlikte meclise sunmak için bütçe imkânlarının elverişli olması gerekliydi (TBMMZC (25) 9.11.1953: 92-93).

Etem Menderes, 1953 yılı başında yeniden 22 ilçenin kurulması ile ilgili kanun layihasını bütçe meselesi nedeniyle acil olarak meclis gündemine taşımıştır. Yapılan müzakereler neticesinde kabul edilen kanunla 22 ilçe kurulmuştur (TBMMZC (20) 27.2.1953: 1202-1203; 1331).

Bu dönemde idarî taksimatta başka değişiklikler de olmuştur. Bunlardan biri Uşak'ın il yapılmasıdır ve ilgili müzakere 9 Temmuz 1953 tarihinde gerçekleşmiştir. Uşak'la birlikte Banaz, Ulubey, Karahallı ve Sivashlı nahiyeleri ilçe haline getirilmiştir (TBMMZC (24) 9.7.1953: 448).

Mülkî taksimatta bazı ilçelerin başka vilayetlere bağlanması da söz konusudur. Bu bağlamda Kastamonu'nun Kargı İlçesi'nin Çorum'a bağlanması 15 Temmuz 1953 tarihinde müzakerelerle kabul edilmiştir. Bununla birlikte hararetli tartışmaların yaşandığı müzakerelerde Kayseri Milletvekili Mehmet Özdemir; "Yalnız Türkiye idari taksimatının bir keşmekeş içinde olduğunu arzetmek istiyorum. Türkiye'de mevcut vilâyet ve kaza adedlerinin ve nahiyelerin bir tebeddüle ihtiyacı olup olmadığı hakkında İçişleri Vekâletinin ve diğer vekâletlerin sahip oldukları bir fikir görülmemiştir." demiş ve bir heyet teşekkül edilmesini önermiştir. Bunun üzerine Etem Menderes söz almış ve şöyle cevap vermiştir: "Vekâletimizde mütehasıs bir heyet memleketin mülkî teşkilâtının umumî durumu hakkında tetkikat yapmakta ve halen bu mevzu üzerinde çalışmaktadır." (TBMMZC (24) 15.7.1953: 692-695)

Öte yandan 1954 yılının başında ise Eskişehir'de Mahmudiye ve Çifteler adında iki ilçe kurulmuştur. Diyarbakır- Hazro, Muğla- Ula, İzmir- Karşıyaka, Tokat- Tozanlı, Konya- Kulu, İçel- Erdemli ve Balıkesir- Savaştepe ile Erzurum- Çat, Malatya- Çelikhan ve Malatya- Arguvan da ilçe olmuştur (TBMMZC (29) 4.3.1954: 188-193).

Bu dönemde yeni nahiyelerin oluşturulması da çalışmalar arasındadır. Bu açıdan valiliklerden gelen teklifler dikkate alınmaktaydı. Çankırı'nın Merkez- Alaçat, Ilgaz- Belören, Kurşunlu- Bayramören ve Merkez kazasında İldivan ve Korgun adlarıyla yeniden 5 nahiye kurulması valilikçe teklif edilmiştir. Bunlardan Bayramören, Alaçat ve Belören bakanlıkça uygun görülerek istekler arasına alınmış ve İldivan ve Korgun teklifleri de incelenmeye tabi tutulmuştur (TBMMZC (25) 9.11.1953: 80). Bundan başka Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Şerah'da da nahiye kurulması olumlu görülerek istekler arasında yer almıştır (TBMMZC (25) 13.11.1953: 232).

Etem Menderes'in ilk dönem İçişleri Bakanlığı süresince tüm ülke çapında nahiyelerin tam teşkilatlı hale getirilmesi çalışması yürütülmüştür. Etem Menderes, bu konuda İçişleri Bakanlığı'nın bu meseleyi prensip haline getirdiğini ve 5442 sayılı kanunla bunun açıklandığını belirtmiştir. Ancak bu konu bütçe ile doğrudan alakalı olup bütçe nispetinde nahiyeler tam teşkilatlı hale getirilecektir. 1952 yılında 9 nahiye bu uygulama gerçekleşmiştir. Kars vilayeti nahiyeleri (TBMMZC (23) 10.6.1953: 159-160) ile Bingöl Vilayeti Kiğı ilçesine bağlı Çerme ve

Cönek nahiyeleri inceleme altına alınmıştır (TBMMZC (26) 14.12.1953: 233).

Yeniden yapılanma sürecinin en önemli adımlarından birisi de nüfus ile ilgili çalışmaların hazırlanması olmuştur. Etem Menderes, İçişleri Bakanlığı bütçe müzakerelerinde yaptığı konuşmada nüfus ile ilgili yapılması planlanan çalışmalara değinmiştir. Bu çalışmalarla nüfus kurumu yeniden yapılandırılmak suretiyle içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtarılacaktı. Bu sebeple iki kanun hazırlanmıştır. Başbakanlıkta olan Nüfus Kanunu, iş hacmi esası ile tespit edilmiştir. Buna göre 20.000 nüfusa bir memur isabet edecektir. Mahkeme ve askerlik şubesi gibi konularla müdür ya da baş memur ünvanını taşıyan kimseler uğraşacak; nüfus memuru ise doğrudan vatandaşın hizmetinde olacaktır. Ülke nüfusu için genel bir arşiv oluşturulacak, aynı zamanda nüfus cüzdanından başka bir de aile cüzdanı olacaktır. Maliyeti 2,5 milyon lirayı bulacak bu kanun uygulamaları için binin üzerinde memur eklenmesi gerekmektedir. Diğer kanun ise Nüfus Yazımı Kanunu olup maliyeti daha yüksek hesaplanmıştı. Nüfus kütük defterlerinin eskimiş, yıpranmış ve bazı sayfalarının kaybolmuş ve bu defterlerin ayrıca Arap harfleri ile yazılmış olması ve memurlar tarafından okunamaması, kanunu mecburî kılmaktaydı. 4000 kişilik yazım bölgelerinde 3 kişilik heyetle günde 200 nüfus kaydetmek suretiyle bu işin 20 günde bitirilmesi hesaplanmıştır. Bununla birlikte eski defterler de muhafaza edilecektir (TBMMZC (20) 23.2.1953: 805-806). Etem Menderes, 1954 bütçesinin müzakerelerinde de bu konudan bahsetmiş, Nüfus Kanunu'nun hazırlandığını, meclise sunulacak hale getirildiğini ve fakat teşkilat ve kadro kısmı baremle alakalı olduğu için Maliye Bakanlığının hazırladığı baremin beklendiğini söylemiştir (TBMMZC (28) 23.2.1954: 758).

C. Taşra Sorunları ve Köy Kanunu

Taşradaki sorunlar; yol, su ve elektrik gibi temel ihtiyaçların yanı sıra birtakım hukukî meseleler ve seçim ile ilgilidir. DP'nin bu ilk yıllarında tüm yurt çapında yaptığı gelişme hamlesinin teknik olarak en önemli ayağı içme suyu, yol ve elektrik projeleri olmuştur. Bu projelerde bütçe probleminin yanı sıra işlerin ihale edildiği şirketlerle ilgili olarak bazı sorunlar da ortaya çıkmış (TBMMZC (17) 12.11.1952: 67-68)¹⁵ ve meclis gündemine taşınmıştır.

Yol, su ve elektrik işleri için 1951'den itibaren bütçeden para aktarılan vilayetlerden biri Afyon Karahisar'dır. Vilayete 1951 ve 1952'de, köy içme suları için toplam 466.000 lira; köy yolları için ise toplam 577.000 lira yardım yapılmıştı (TBMMZC (20) 28.2.1953: 1387-1389). Urfa vilayetinin içme suyu için 1951'de 25.000, 1952'de ise 70.000 lira bütçeden yardım ayrılmış ve bu parayla 12 köyün içme suyu halledilmiş ve 14 köyün içme suyu inşaatına başlanmıştı. Yollar için ise 1952 bütçesinden 410.000 lira; hususî idare bütçesinden de 41.000 lira tahsis edilmişti (TBMMZC (21) 9.4.1953: 289). Denizli'nin Tavas ilçesinin Kale bucağının su projesi için bakanlıkça 454.921,70 lira ayrılmış ve bu iş İller Bankası tarafından 1953 programına dâhil edilmiştir (TBMMZC (21) 10.4.1953: 347-348).

İçme suyu, yol ve elektrik konularında mecliste en sıkı takipçinin Malatya Milletvekili Nuri Ocakcioğlu'nun olduğu görülmektedir. Ocakcioğlu, Malatya kasabalarının durumunu defalarca soru önergeleriyle gündeme getirmiştir. Ocakcioğlu, ilk önergesinde bu iş için 1952 bütçesinden ne kadar tahsisat ayrıldığını sormuştur (TBMMZC (22) 8.5.1953: 151)¹⁶. Etem Menderes, yazılı cevabında Malatya'nın bu konuda çalışmalar yapılan bütün kasabalarını tek

¹⁵ Örneğin, Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in yazılı önergesinde böyle bir sorundan bahsetmektedir. Önerge, Akhisar'ın su işleri ile alakalı olmakla birlikte bu işlerle görevli kurumların durumunu da kapsamaktadır. Önerge ile İlsu Şirketi'nin idare heyetinde olan bir kişinin aynı zamanda İller Bankası Umum Müdürlüğü Muavinliği yapmasının doğru olup olmadığı ve Tamiş Şirketi'ne verilen işlerin parasal miktarı sorulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (TBMMZC, (17) 12.11.1952: 67-68).

¹⁶ Ocakcioğlu'nun diğer soru önergeleri için bkz. (TBMMZC, (28) 15.2.1954: 350-354); (TBMMZC, (28) 15.2.1954: 373-374).

tek açıklamıştır. Buna göre Malatya'nın bazı kasabaları halen keşif altında, bazıları ise ihaleye verilmiştir. Bu kasabalar, Arapkir, Hekimhan, Kâhta, Doğanşehir, Polat, Gündüzbey, Pütürge, Akçadağ, İsmetpaşa, Orduzu, Darende, Besni ve Eski Malatya idi. Öte yandan köy yolları, 442 sayılı Köy Kanunu hükümleri gereğince köylünün imece çalışmalarıyla yapılmaktaydı (TBMMZC (22) 8.5.1953: 154-156).

Köy Kanunu, Etem Menderes'in öncelikli ele aldığı konulardandı. 17 Temmuz 1953 tarihli oturumda Etem Menderes, Köy Kanunu'na bazı maddeler eklenmesine ve 46. maddesinin değiştirilmesine ve bu kanunun bazı maddelerinin kaldırılmasına dair 5672 sayılı kanunun 5998 sayılı kanunla tadil edilen geçici maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun layihasının öncelikli ve acil olarak görüşülmesi hususunda bir takrir vermiştir. Oylama ile kabul edilen takrir hakkında milletvekilleri söz almış ve hararetle bir müzakere gerçekleşmiştir. İlk sözü alan Trabzon Milletvekili Hamdi Orhon, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinin bir yıl daha uzatılması hakkındaki bu iki kanun tasarısını eleştirmiştir. Daha önce kış şartları ileri sürülerek meclise getirilen konunun bu kez de para sarfı ile gündeme taşındığını belirten Orhon, demokrasinin temelini seçimler olduğunu ve böyle basit sebeplerle ertelenmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır. Orhon'a göre bunun altında art niyet vardır. Orhon, iktidarın genel seçimler ile yerel seçimleri birlikte yapmak ve böylece mevcut muhtar ve ihtiyar heyetleriyle birlikte yerel seçime gitmek istediğini iddia etmiştir (TBMMZC (24) 17.7.1953: 781-783).

Orhon'dan sonra Seyhan Milletvekili Cezmi Türk de söz almış ve eleştirisini yapmıştır. Daha sonra İçişleri Komisyonu sözcüsü İzmir Milletvekili Pertev Arat, eleştirilere cevap vermiş ve işin parasal noktasına temas etmiştir. Arat, bahsi geçen seçimlerin 1.800.000 liraya mal olduğunu, iktidar partisi olarak millete karşı sorumlu ve vergi şeklinde verilen paraların yerinde harcanmasına dikkat etmek mecburiyetinde olduklarını ifade etmiştir. Uzun tartışmalardan sonra Köy Kanunu'ndaki değişiklik oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Buna göre halen vazifeli bulunan köy muhtar ve ihtiyar meclisinin kanunî süresinin 1954 yılının Kasım ayı sonuna kadar devam etmesi kanunlaşmıştır (TBMMZC (24) 17.7.1953: 783-791).

D. Asayiş Meselesi ve Tevhid-i Zabıta Kanunu

İçişleri Bakanlığı'nın en önemli meselelerinden birisi ülke huzuru ve asayişidir. Etem Menderes, İçişleri Bakanlığı bütçesi (Ulus, 24 Şubat 1953: 1,5) ile ilgili söz aldığı meclis konuşmasında bu konuya değinmiş ve "*memlekette asayiş vardır*" diye bir iddiada bulunmasının çok doğru olmayacağını ifade etmiştir. Asayişin teminatı için adliye kurumunun etkili çalışmasının önemine dikkat çeken Etem Menderes, iyi zabıta elemanlarının yetiştirilmesi ve bu noktada dünyadaki yenilikleri ülkeye getirmek gerektiğini de belirtmiştir. Bununla birlikte yolların yapımı, ulaşım ve haberleşme sistemleri de geliştirilmelidir. Özellikle telsiz tesisatının yaygınlaştırılması, üzerinde önemle durulan bir konudur. Etem Menderes ayrıca İçişleri Bakanlığı'nın kendisinden önce ele aldığı Tevhid-i Zabıta Kanunu hakkında da konuşmuş ve bunun ülke açısından önemli bir yenilik olacağına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte başta polis olmak üzere güvenlik güçlerinin maaş durumlarının iyileştirilmesi de gündemde olan konudur. Etem Menderes, bunun için Maliye Bakanlığı ile görüşüklerini ilave etmiştir (TBMMZC (20) 23.2.1953: 806-808). O, 1954 bütçe müzakerelerinde ise Tevhid-i Zabıta Kanunu'nun meclise sunulmaya hazır hale getirildiğini, ancak 1954 seçimleri sonrasında bırakıldığını söylemiştir (TBMMZC (28) 23.2.1954: 759).

İçişleri Bakanlığı'nın üzerinde durduğu önemli konulardan biri uyuşturucu madde kullanımüdür. Emniyet Müdürlüğü, esrar ve eroin kullananlarla mücadele etmektedir. Bu

cümleden olarak, eroin ya da esrar tekkesi olarak bilinen yerlere baskınlar düzenleniyordu (Milliyet, 21 Kasım 1952: 1). Bu mücadele bazen silahlı- bıçaklı çatışmaya da dönüşüyordu (Milliyet, 25 Eylül 1952: 1,7). Etem Menderes mecliste yaptığı konuşmada bu meseleye değinmiş ve İstanbul'da güvenlik güçlerinin sıkı takip içinde olduklarını ifade etmiştir. Bakan, bu konuda cezaların çok hafif olduğuna dikkat çekerek komisyonlarda görüşülen kanun tasarısında ağır ceza hükümlerinin yer aldığını kaydetmiştir. Kanunla, eroin kaçakçılığının önlenmesi de amaçlanmaktaydı. Bunun yanı sıra polis eğitiminde trafik ve eroin alanında eleman yetiştirmek için kurslar açılacaktır (TBMMZC (20) 23.2.1953: 807-808).

Öte yandan asayiş konusu ile ilgili olarak pek çok soru meclis gündemine taşınmıştır. Bunlar silah yapımı ve taşınması (TBMMZC (21) 29.4.1953: 571-572), kumar (TBMMZC (20) 28.2.1953: 1387-1389), hırsızlık (TBMMZC (21) 24.4.1953: 517), cinayet (TBMMZC (17) 21.11.1952: 268-269) ve kız kaçırma (TBMMZC (22) 27.5.1953: 432-433) gibi olaylardır. Bu konularda da güvenlik güçleri tarafından gerekli çalışmalar ve takibat yapılmaktaydı. Ayrıca zabıta kadroları artırılmakta ve makineli araçlarla da takviye edilmektedir (TBMMZC (17) 28.11.1952: 403-404).

Doğu ve Güneydoğu'da asayişin olmadığından şikâyet eden soru önermeleri de vardı. Kundaklama (TBMMZC (19) 23.1.1953: 386-387) ya da "ağalık düzeni"nin tekrar getirilmeye çalışıldığı (TBMMZC (29) 5.3.1954: 281-282) şeklinde gelen bu şikâyetlerin çoğunun altında kişisel olaylar ya da arazi taksimi gibi nedenler yatmakta idi.

Meclise taşınan bir başka konu emniyet mensuplarının çalıştıkları yerdeki hareket tarzları olup, bu husus o yerin huzur ve asayiş bakımından önem arz etmektedir. Bununla ilgili hem yolsuzluk hem de mağduriyet içeren bir konu Balıkesir Milletvekili Ali Fahri İşeri tarafından meclise taşınmıştır. Soru önergesi, Bandırma Emniyet Amiri Zeki Şahin ile alakalı şikâyetleri içeriyordu. Şahin'in adeta bir "başbakan" gibi davrandığını ifade eden ve yaptığı yolsuzlukları anlatan İşeri, her ne kadar Etem Menderes'in açıklamasından tatmin olmasa da, bu konu ile ilgili aylarca şikâyetlerde bulunduğunu ve meseleye ancak Etem Menderes İçişleri Bakanlığı'na geldiğinde el atıldığını söylemiştir: "*Aylardan beri şikâyetlerde bulundum. Hiç aldirış eden olmadı. Sayın ve çok kıymetli Dâhiliye Vekili Etem Menderes'ten Allah razı olsun, Vekâlete gelmez bu işi halletti, başka yere nakletti. Kendisine çok teşekkürler ederim. Fakat milletin parasına yazıktır, bunları büsbütün tasfiye etmek lâzımdır.*" (TBMMZC (21) 24.4.1953: 504-506)

E. Yerel Yönetimlerdeki Baskılar ve İktidar- Muhalefet Çekişmesine Yönelik Şikâyetler

Etem Menderes, yerel yönetimlerde tecrübeli bir siyasetçi olarak bakanlığa gelir gelmez bir doğu seyahatine çıkmıştır. Etem Menderes, bu seyahat esnasında bulunduğu Bulanık'ta Cumhuriyet Halk Partisi İlçe Başkanı ile teması olmuştur. Başkan, kendisine bölgenin isteklerini saymanın yanı sıra hükümetin yaptığı iyi icraatlardan dolayı da teşekkür etmiştir. Bunun üzerine Etem Menderes söz almış ve o da memnuniyetini şöyle dile getirmişti: "*Bizim sizin gibi iyi niyetli vatandaşlara çok ihtiyacımız var. Bulanık, örnek bir muhalefet faaliyetini sinesinde topladığı için tebrik ederim.*" (Milliyet, 29 Eylül 1952: 7)

Etem Menderes'in bu konu ile ilgili meclis müzakerelerinde söylediği sözler de önemlidir:

"Arkadaşlar, iç politika, meselesine gelince; muhalefet teşkilâtının huzur ve emniyet içinde çalışma imkânlarına daima sahip olmaları vatandaşların siyasî kanaatleri bakımından her türlü müdahale ve emniyetsizlikten masun olmaları ve eşit muameleye tâbi tutulmalarının teminat altına alınması için daima Vekâletimizce mesai sarf edilmektedir.

Gerçi, şu veya bu sebepten bâzı üzücü hâdiseler olmaktadır; fakat, bütün bu şartların kısa bir zamanda ele alınıp tahakkuk ettirilmesine imkân olmadığını elbette, inşâfla mütalâa edecek olursanız, takdir buyurur ve bana hak verirsiniz. Bu hususta en küçük hâdisenin üzerinde durmakta ve bu teminatı memlekette tahakkuk ettirmek için mesai sarfetmekteyim.” (TBMMZC (20) 23.2.1953: 806)

“İdare âmirlerinin vasıfları üzerinde dikkat ve ehemmiyetle durmaktayız. Âmme hizmetleri üzerindeki mesailer ve eserleri, asayiş meseleleri üzerindeki gayretleri, Devlet otoritesini mahfuz tutmak kaydıyla vatandaşlara daima iyi muamele yapılması yanında en çok ehemmiyet verdiğimiz vasıf da siyasî cereyanların üzerinde kalmaları, dürüst ve tarafsız olmalarıdır. Her fırsatta, vazife başında bulunan idare âmirlerimizle bu hususta alâkalanmaktayız.” (TBMMZC (20) 23.2.1953: 806)

Yerel politikada demokratik kuralların işleme gerektiğini bu sözleriyle açıklayan Etem Menderes'in ilk İçişleri Bakanlığı döneminde yerel yönetimlerinden gelen ve daha çok kaymakam, vali gibi mülkî amirlerle ilgili şikâyetler, meclisteki soru önermeleri ve özellikle de mektuplar aracılığıyla olmuştur. Bu mektuplar aynı zamanda yereldeki iktidar- muhalefet çekişmesini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Etem Menderes'e gelen bu şikâyet mektuplarında özellikle vali ve kaymakamların buldukları yerde Cumhuriyet Halk Partilileri maddî ve manevî desteklediklerinden bahsedilmektedir. Bu şikâyetlerden en fazla nasibini alanlardan biri Erzincan Valisi İsmail Hakkı Baykal olmuştur. Zira vali için arka arkaya şikâyet mektubu gelmiştir. Valinin iktidar aleyhine çalıştığı iddia edilen bu mektuplarda ayrıca CHP'yi ihya etmek için uğraştığı da detaylı olarak anlatılmıştır (BCA 10 900.98.304.1: 31; 47-48; 64-65; 66-67).

Erzincan'daki bu hadiseye benzer bir durum aynı tarihlerde Malatya'da yaşanmıştır. DP Malatya İl İdare Kurulu'nun gönderdiği 20.12.1952 tarihli bir mektupta, Malatya Valisi Şefik San muhalefet ile işbirliği yapmakla suçlanıyordu (BCA 10 900.98.304.1: 17-18). Ancak Vali San ile alakalı şikâyetler sadece mektuplar aracılığıyla gelmemiş, mecliste de zaman zaman gündem olmuştur. Malatya Milletvekili Mehmet Kartal, Malatya Valisi Şefik San'ın birtakım kanunsuz icraatlarda bulunduğu dair bir yazılı önerge vermiştir. Önergede valinin, merkeze bağlı Dilek köyü muhtarı Nuri Akın'ın işten el çekirme sebebi ve muhtar hakkında yapılan tahkikatın neden bitirilemediği sorulmuştur. Bundan başka İsmetpaşa bucağına bağlı Kilâyık Barguzu köyü muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinin vazifelerine son verildiği; heyetin yedek üyeleri olduğu halde DP'li olan kişilerin muhtar ve heyet üyesi olarak görevlendirildikleri ifade edilerek sebep ve sonuçları öğrenilmek istenmiştir (TBMMZC (18) 24.12.1952: 420).

Mehmet Kartal, vali hakkında bir de sözlü önerge vermiştir. Malatya Valisi Şefik San'ın Gülpınar köyü muhtarı Bekir Ali Şan'ı vilayet makamında dövdüğünü ve sonrasında valinin nüfuzunu kullanarak muhtarın şikâyetini geri aldığını gazetelerin yazdığını söyleyen Kartal, bu konuda İçişleri Bakanlığı'nın ne işlem yaptığını sormuştur. Bunun üzerine Etem Menderes söz almış, konu hakkında açıklama yapmış ve müştekinin şikâyetini geri almasına rağmen 9 Mart 1953 tarihinde gerçekleşmiş olayın bir mülkiye müfettişinin tahkikine verildiğini ifade etmiştir. Etem Menderes, vali hakkındaki muamele için müfettiş raporu beklendiğini belirtmiştir (TBMMZC (21) 24.4.1953: 490-491).

II. İKİNCİ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI DÖNEMİ (30.09.1955-12.10.1956)

Etem Menderes'in ikinci kez İçişleri Bakanlığı vazifesine getirilmesi en zor dönemlerden biri olan Kıbrıs meselesi ile bağlantılı 6-7 Eylül olayları zamanında olmuştur. Etem Menderes,

bu dönemde Millî Savunma Bakanı'dır. Tam anlamıyla kaos devri olan bu süreçte bazı bakanlıklarda yapılan atamalar süratli bir değişime uğramıştır.

6-7 Eylül olayları üzerine gerekli önlem alamayan Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazıl Bilge ve Tuğgeneral Nedim Erensoy'un görevlerine son verilmiştir. Ardından İçişleri Bakanı Namık Gedik ile İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş istifa etmek zorunda kaldılar (10 Eylül). Namık Gedik'in yerine geçici olarak Etem Menderes getirildi (Turan 1999: 178). Etem Menderes'in İçişleri Bakanlığı'na vekâlet etmesi başbakanın teklifi üzerine uygun görülmüştür (TBMMZC (8) 1.11.1955: 24).

MSB'ndan istifa eden Etem Menderes, önce Devlet Bakanlığı'ndan istifa eden Osman Kapanı'nın yerine tayin edilmiştir (15 Eylül) (TBMMZC (8) 1.11.1955: 24). Etem Menderes'in ikinci kez İçişleri Bakanlığı'na tayini ise 30 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşmiştir (TBMMZC (8) 1.11.1955: 24; Cumhuriyet, 1 Ekim 1955: 1).

A. Mülkî Taksimat ve Nüfus Kanunu Çalışmaları

Etem Menderes'in ilk dönem İçişleri Bakanlığı icraatlarından biri olan mülkî taksimat meselesi, ikinci dönemde de üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Bu husus ile daha çok Konya milletvekillerinin ilgilendiği soru önergelerinden anlaşılmaktadır.

Etem Menderes, Konya Milletvekili Hamdi Ragıp Atademir'in bir soru önergesi üzerine mülkî taksimat meselesinin nasıl ele alındığını açıklamıştır. Ülkenin gittikçe olumlu bir yöne doğru değişen şartları dikkate alınarak ihtiyaçlar ölçüsünde, vatandaşın menfaatine uygun bir şekilde yeni mülkî taksimat yoluna gitmek ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu çerçevesi içinde iktisadî ve coğrafi şartları esas almak bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bu hususta mahallî ihtiyaç ve zaruretlere birlikte bakanlığa gelen talepler de incelemeye tabi tutulmaktadır. Etem Menderes, Atademir'in Konya'nın iki ilçesinin vilayet teşkilatı haline getirilmesi ile ilgili ne gibi hazırlıklar yapıldığına dair sorusunu ise diğer taleplerden farklı olmadığını ifade ederek yanıtlamıştır (TBMMZC (8) 21.12.1955: 391-392). Benzer sorular, Konya Milletvekilleri Muammer Obuz, Rüştü Özal ve Himmet Ölçmen'den de gelmiştir (TBMMZC (8) 21.12.1955: 392-394).

Etem Menderes, 25 Şubat 1956'da mecliste yapılan İçişleri Bakanlığı bütçesi müzakerelerinde bu konuya değinmiştir. Mülkî teşkilat meselesinde coğrafi ve iktisadî unsurların dikkate alınarak vilayetlerin revizyondan geçirildiğini söyleyen Etem Menderes, bu konunun esaslı bir incelemeye tabi tutulacağını ifade etmiştir. Bunun için biri ilmî, diğeri tecrübeli idarecilerden oluşan iki heyet teşkil edilecekti. Mart ayından itibaren yapılacak incelemeden sonra mülkî teşkilatın nasıl revizyondan geçirileceği meclise sunulacaktı. Tam teşkilatlı nahiye ve ilçeleri ihtiyaç ve zaruretlere göre sıraya koyacaklarını ve imkânlar ölçüsünde kurmaya devam edeceklerini söyleyen Etem Menderes, bu teşkilatların işlemesi için ilgili bakanlıklardan oluşan bir heyetin çalışmakta olduğunu belirtmiştir (TBMMZC (10) 25.2.1956: 705).

Etem Menderes'in ilk İçişleri Bakanlığı döneminde çalışmalarına başladığı Nüfus Kanunu, bu dönemde de üzerinde durduğu bir mesele olmuştur. Nüfus Yazımı Kanunu'nun bakanlıkça hazırlandığını ve meclise sevk edilmek üzere olduğunu söyleyen Etem Menderes, bu kanunun Medeni Kanun ve Personel Kanunu ile münasebeti olduğu için bunlar üzerinde yapılacak revizyonun beklendiğini ifade etmiştir. Bunun da malî külfeti 35 milyondan fazla tutmakta idi. Etem Menderes, nüfus defterlerinin yenilenmesi için 74 bin liradan bahsedildiğini, ancak bunun doğru olmadığını söylemiştir. Bu iş için 1955 senesinde 227 bin lira ve 1956'da da 300 bin lira belirlenmişti (TBMMZC (10) 25.2.1956: 706).

Mülkî taksimat konusu daha sonra tekrar meclis gündemine taşınmıştır. Ordu Milletvekili Memiş Yazıcı'nın sorusu üzerine Etem Menderes, mülkî taksimatın yapılmasında iktisadî ve coğrafi esasların dikkate alındığını söylemiş ve ilmî ve tatbiki açıdan incelendikten sonra revizyona tutulacağını belirtmiştir. Bu hususta Amme Enstitüsü ile temasa geçilerek bir ilmî anket hazırlanmıştı. Etem Menderes, ikinci heyetin etütlerinin bitirilmesinin beklendiğini ve ondan sonra karara varılacağını ifade etmiştir (TBMMZC (11) 25.4.1956: 187). Benzer bir soru, Elazığ Milletvekili Salahattin Toker tarafından meclise getirilmiş ve yine aynı şekilde cevaplandırılmıştır (TBMMZC (13) 9.7.1956: 145-146).

B. 1955 Belediye Seçimleri ve Mecliste Seçim Tartışmaları

13 Kasım 1955'te yapılan belediye seçimleri (Milliyet, 13 Kasım 1955: 1); seçim hazırlıkları, propagandaları ve sonuçları itibarıyla mecliste büyük tartışmalara yol açmıştır. Özellikle muhalif cepheden büyük suçlamalar gelmiştir. Etem Menderes de içişleri bakanı olarak bu suçlamaların muhatabı olmuştur.

1954 Kasım ayı içinde yapılması gereken belediye seçimleri, adaylığını koyacak memur ve müstahdemlerin 6 ay öncesinden istifalarını lüzum göstererek 6437 sayılı kanunla ertelenmişti. Bununla birlikte bazı memur ve müstahdemlerin istifa etmeden adaylıklarını koydukları ve seçildikleri ileri sürülmüştür. Kars Milletvekili Mehmet Hazer, sözlü bir soru önergesiyle konuyu meclise taşımıştır. Hazer, bu konuda bir örnek de vermiş ve İller Bankası genel müdürünün Demokrat Partili sıfatıyla adaylığını koyarak belediye üyeliğine seçildiğini ifade etmiştir (TBMMZC (8) 26.12.1955: 437).

Bunun üzerine söz alan Etem Menderes, belediye seçimlerinin nasıl yapılacağını kanunla belirlenmiş olduğunu ve bu hükümlere göre silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar, polisler ve askerî memurlar ve devlet memurları ile belediye memur ve müstahdemleri, memuriyetleri dâhilinde belediye meclisine üye seçilemeyeceklerini belirtmiştir. Fakat bu kişilerin, Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun 35. maddesinde olduğu gibi, ayrıca 6 ay önce istifa etmelerine dair bir şart ileri sürülmemiştir. Adaylık için belirlenen son başvuru gününden 20 gün öncesi bunun için yeterli görülmektedir. Açıklamasının sonunda Etem Menderes, Kasım ayında yapılan belediye seçimlerinde esaslara uygun hareket edildiğini vurgulamıştır (TBMMZC (8) 26.12.1955: 437-438).

Öte yandan seçimlerle alakalı olarak yolsuzluklar ve suiistimaller ileri sürülerek seçim güvenliği üzerine de tartışmalar yaşanmıştı. Bu iddialardan biri Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu'ndan gelmiştir. Yerköy belediye seçimlerinde kanun hükümlerinin çiğnendiğini, memuriyet nüfuzlarının suiistimal edildiğini, seçmen ve bağımsız adayların baskıya tâbi tutulduğunu bizzat gördüğünü ifade etmiştir. Kaymakamın baskı uyguladığını söyleyen Alişiroğlu, adliye bakanının da yasak olmasına rağmen Yerköy'de seçim propagandası yaptığını iddia etmiştir. Alişiroğlu, ayrıca seçime nasıl şaibe düştüğünü maddeler halinde tek tek açıklamıştır (TBMMZC (8) 19.12.1955: 341-342).

Etem Menderes, daha sonra söz almış ve konunun bir mülkiye müfettişine yerinde incelettirildiğini ifade etmiştir. Kaymakamın belediyeyi tazyik etmesinin bir su meselesinden kaynaklandığını belirten Etem Menderes, kanuna aykırı bir hareket yapılmadığını söylemiştir. Bu hadise seçim dönemine tesadüf etmişti. Kaymakamın seçim gecesi emniyet komiseri ve jandarma ile birlikte asayiş sağlama hareketi ise baskı mahiyetinde olmayıp vazifesini yerine getirmesinden ibaretti. Etem Menderes, bölgede müstakillerin kamyonlarla seçmen taşıdıklarının suç sayılmasından ötürü Cumhuriyet Müddei Umumiliği'nce şoförlerin

ifadelerinin alınmak suretiyle belirlendiğini; ancak DP'lilerle ilgili böyle bir şikâyet olmadığı ifade ederek sözlerine son vermiştir (TBMMZC (8) 19.12.1955: 342-343).

Malatya'daki seçimlerle ilgili şikâyetler de meclisin gündeminde olmuştu. Malatya Milletvekilleri Mehmet Zeki Tulunay, Ahmet Fırat ve Mehmet Kartal bu konuda soru önermeleri vermişlerdir. Seçim zamanında Malatya'da bulunduğunu söyleyen Tulunay, Malatya Valisi Ahmet Tekelioğlu'ndan şikâyet etmekte ve valinin propaganda maksadıyla dolaşarak toplantılar yaptığını ileri sürmüştür. Valinin seçimden bir gün önce emniyet güçlerini kullanarak baskı ve zulüm yaptığı da iddia edilmekteydi. Ahmet Fırat'ın sorusu da aynı şekilde olup, valinin yasak olan günde bile propaganda yaptığını söylemiştir. Kartal ise Malatya'daki hadiselerin seçim emniyetinin olmadığını gösterdiğini, hükümet makamlarının ve zabıta kuvvetlerinin müstakil olarak seçime katılan vatandaşların çalışma imkânını yok etmek için baskı uyguladığını ve seçim esnasında özellikle sandık kurulu üye ve başkanlarının müstakiller aleyhinde hareket etmelerinin sağlandığını iddia ederek sorumlular hakkında ne gibi bir muamele yapıldığını sormuştur. (TBMMZC (8) 19.12.1955: 351-353)

Etem Menderes, bu sorularda bahsi geçen konuların Malatya milletvekilleri Ahmet Fırat, Mehmet Kartal, Mehmet Zeki Tulunay ve Nüvit Yetkin'in imzalarını taşıyan bir tel yazısı ile bakanlığa geldiğini ifade ederek söze başlamıştır. Bu yazı alınır alınmaz Malatya Valisi Tekelioğlu, Ankara'ya çağırılmış ve vali seçim günü Ankara'ya intikal etmişti. Bu yüzden seçim günü Malatya'da bulunamamıştı. Olayların incelenmesi için Malatya'ya iki mülkiye müfettişinin gönderildiğini söyleyen Etem Menderes, adli makamların ve incelemenin sonucunun beklendiğini belirtmiştir (TBMMZC (8) 19.12.1955: 351-353).

Etem Menderes, İçişleri Bakanlığı'nın bütçe müzakereleri esnasında da belediye seçimlerine değinmiştir. Seçim konusunda kanunlara riayet edildiğini, 600 küsur belediyeyi Demokrat Parti'nin ve 200 küsur belediyeyi de müstakillerin kazandığını ifade eden Etem Menderes; bakanlığın hiçbir surette siyasî maksatlarla, alâkalı organlarına ve memurlarına en küçük bir tesir yapmadığını belirtmiştir. Etem Menderes, vatandaşların kanunların kendilerine verdiği haklar dâhilinde hiçbir tesire mâruz kalmadan reylerini kullandıklarını söylemiş ve partiler arasındaki mücadelelerin kendilerini alakadar etmediğini vurgulamıştır (TBMMZC (10) 25.2.1956: 706).

C. Muhalif Toplantılara Müdahale Tartışmaları ve Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu

Namık Gedik'in içişleri bakanı olduğu dönemde, bazı muhalefet toplantıları esnasında yaşanan polis müdahaleleri, Etem Menderes'in göreve başlamasından kısa bir süre sonra meclis gündemine taşınmıştır. Bunlardan biri Kasım Gülek'in seyahatinde gerçekleşen olaylardı. Kasım Gülek'in yurt gezisi esnasında yaptığı toplantılarda ve il kongrelerinde meydana gelen bazı hadiseler muhalefetin eleştirisine konu olmuştur. Kars Milletvekili Mehmet Hazer, verdiği yazılı soru önergesi ile Isparta, Konya, Sarıyer, Üsküdar, Ereğli, Zonguldak ve Sinop'ta yapılan toplantılarda yapılan müdahaleleri sorgulamıştır (TBMMZC (8) 18.11.1955: 76-77). Etem Menderes bu konuda uzun bir açıklama yapmıştır.

Kasım Gülek, 11.8.1955 tarihinde İstanbul'da, vapurla hareketinden önce yaptığı basın toplantısında "BMM nin meşruiyeti hakkında suizanni mucib olacak şekilde fil ve harekette bulunduğu ve İstanbul Eminönü 1 nci Sulh Ceza Mahkemesinden sâdir olan 13. VIII. 1955 gün ve 955/309 sayılı teokif kararına müsteniden" Sinop'ta tutuklanmıştır. Etem Menderes, Hazer'in iddia ettiği gibi vatandaşların toplantı, haberleşme ve seyahat hürriyetlerinin zabıta tarafından engellendiğinin, bir kısım vatandaş ve basın mensuplarının joplarla dövülmesinin ya da gazetelere sansür uygulanmasının gerçek olmadığını ifade etmiştir (TBMMZC (8) 18.11.1955:

78).

Ancak bu hadise muhalefet tarafından tekrar meclise getirilecek ve uzun tartışmalara neden olacaktır. Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, bu olayda sorumlu olan ve memuriyet sıfat ve nüfuzunu suiistimal eden emniyet mensuplarının yaptıkları muameleyi sormuştur. Etem Menderes, bundan sonra söz almış ve konu ile ilgili açıklama yapmıştır. İki taraf arasında, tezahürat nedeniyle kötü bir hadisenin olmasını engellemek için seyahati kesmeleri rica edildiğini söyleyen Etem Menderes, bunun aksine hareket edilmesi üzerine müdahale edildiğini ve yapılan müdahalenin polisin yetki ve yetkileri dairesinde olduğunu ifade etmiştir. Etem Menderes, bu yüzden emniyet müdürlüğüne götürülen Gülek'in silahla ya da ölümle tehdit edilmediğini belirtmiştir (TBMMZC (8) 23.11.1955: 117-118).

Gülek hadisesinden kısa bir süre sonra hükümetin toplantılarla ilgili olarak yayınladığı bir bildiri de yine Etem Menderes'in karşısına çıkarılmıştır. İçtimaatı Umumiye Kanunu'nun tatbik edilmesi ile ilgili olan bu tebliğ, 19 Ağustos 1955'te radyoda yayınlanmıştı. Hükümet, parti kongre ve toplantılarının siyasî tahriklere yol açmasını engellemek için önlemler almayı amaçlıyordu (Milliyet, 20 Ağustos 1955: 1,7). Kırşehir Milletvekili Tahir Taşer, bu tebliğin sebebini sormuştur. Tebliğin toplantı hürriyetini sınırlandıran bir teşebbüs olduğunu ileri süren Taşer, aynı zamanda toplantı hürriyetini teminat altında bulunduran anayasanın açık hükümleri ile uyuşmadığını ifade etmiştir (TBMMZC (10) 13.2.1956: 186-187).

Taşer'den sonra söz alan Etem Menderes, tebliğde kanuna aykırı bir durum olmadığını ve tebliğin maksadının *"kanunî vecibelerin unutulmuş yerine getirilmemesi suretiyle toplanma hürriyetinden istifadeyi müşkülata uğratmamak"* olduğuna dikkat çekmiştir. Tebliğin, kanunun bir tefsiri olmadığını ve vilayetlere tamim edilmediğini söyleyen Etem Menderes, anayasaya aykırı olmadığını da ilave etmiştir. Tahir Taşer, bu açıklamadan tatmin olmamıştır. Meşrutiyet devrinden intikal eden ve padişah mührü taşıyan kanunun 47 sene sonra DP iktidarı ile değiştirilmeye çalışıldığını ifade etmiş ve Etem Menderes'in bu durumu değiştirebileceğini ümit ettiğini kaydetmiştir (TBMMZC (10) 13.2.1956: 187).

Taşer, kanunda maddelerin açık olduğu halde böyle bir tamimin radyoda yayınlanmasına sebep olarak, iktidarın muhalefetin yapmış olduğu toplantılardan memnun olmamasını ileri sürmüştür. Tebliğ metninden de anlaşılacağı üzere bundan böyle idare âmirleri muhalefetin yapacağı toplantılar için bir "mevzu listesi" isteyecekler ve tek mevzu etrafında yapılacak konuşmalarda hoş gitmeyecek sözler sarf edilmesi halinde toplantılara son verme salâhiyetine sahip olacaklardır. Trakya'da Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin bu emre göre men edildiğini söyleyen Taşer, polislerin jop ve zincirlerle halkı dövdüklerini iddia etmiştir (TBMMZC (10) 13.2.1956: 187-189).

Etem Menderes tekrar söz almış ve Namık Gedik zamanında yapılan bu işlemin doğru olduğunu ve kanunsuz bir durum olmadığını söylemiştir: *"Buna neden lüzum görülüş olduğunu; tamimde vekâlet zikrediyor ve tamim baştan aşağı kanundaki hükümleri tekrar etmektedir. Buna neden lüzum gördüğünü ilâveten zikretmektedir"* diyen Etem Menderes, hükümet aleyhine çıkacak dedikoduları önlemek amacı taşıdığını söylemiştir. Taşer ise ısrarla bir tebliğ ile bu emrin ortadan kaldırılmasını istemiştir (TBMMZC (10) 13.2.1956: 189-191).

Öte yandan bu dönemin belirleyici bir iç politika meselesi olan "toplantı" konusunda önemli bir kanun çalışması yapılmıştır. 22 Haziran 1956 tarihinde Etem Menderes, toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkında kanun layihasını bir takrirle meclise getirmiştir. Takrirden, tasarıyı müzakere etmek üzere adliye ve dâhiliye encümenlerinden oluşan geçici bir komisyon kurulması istenmektedir. Takrir oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir (TBMMZC (12)

22.6.1956: 428-429).

Kanun layihası, 27 Haziran 1956'da meclise tekrar gelmiş ve Etem Menderes, tasarının acil görüşülmesini isteyen bir takrir vermiştir. Takrir kabul edilmiştir. Kanun layihası üzerinde oldukça hararetli uzun tartışmalar yaşanmıştır. DP Grubu adına Çorum Milletvekili Kemal Biberoglu, kanun hakkında uzun bir açıklayıcı konuşma yapmıştır. Daha sonra da İsmet İnönü söz alarak buna karşılık eleştirel bir tavırla şunları söylemiştir:

“Önümüzdeki lâyiha yalnız iktidar tarafından tertibedilen, emsalini bildiğimiz toplantıları serbest bırakmıştır. Bu maksat on birinci maddede resmî teşekküller tarafından tertibedilecek toplantılar şeklinde ifade edilmiştir. Lâyiha vatandaşları ve muhalefet partilerini meşru ve tabii haklarından mahrum ederken, öte yandan muhalefet aleyhine resmî toplantılarda âdet haline gelen tecavüzleri temin etmeye dikkat göstermiştir. Toplanma hürriyetinin kaldırılması teşebbüsüne ruhumuzun bütün kuvveti, hür vatandaşın bükülmez, sarsılmaz metaneti ile itiraz ediyoruz”. (TBMMZC (12) 27.6.1956: 525)

Uzun müzakerelerin sonunda Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 281 oy ile kabul edilmiştir (TBMMZC (12) 27.6.1956: 520-555; 561).

SONUÇ

İbrahim Etem Menderes, hayatının büyük bir bölümünü politikaya adanmış bir devlet adamıdır. Siyasî hayatında zirve noktası ise 1950 seçimleriyle milletvekili seçilerek Ankara'ya gelmesi ve DP iktidarında bakanlık görevini üstlenmesidir.

Etem Menderes'in DP iktidarındaki aktif dönemi İçişleri Bakanlığı'na tayini ile başlamıştır. Bu vazifeye geldiği sıralarda DP iktidarı, ülkedeki gerek sosyo-ekonomik gerekse fizikî yapılanmayı yeni oluşturmakta idi. Bu yüzden Etem Menderes, bakanlık süreçlerinin en yoğun dönemlerinden birini geçirmiştir. İçişleri Bakanlığı'na gelir gelmez bir yurt gezisi tertipleyen Etem Menderes, sorunları ve noksanları yerinde görmek istemiştir. Etem Menderes'in gerek bu tavrı gerekse şikâyetlerin üzerine gitmesi ve olaylara zamanında müdahalesi mecliste takdir görmüştür. Etem Menderes, mecliste ortaya atılan “Türklük-Kürtlük davası” konusunda da özellikle vakur bir duruş sergilemiş ve “millet vahdeti” çıkışında bulunmuştur. Bu davranışı, meseleye kendi yaklaşımının yanı sıra devlet ve hükümetin görüşünün de ortaya konması itibariyle dikkat çekicidir.

Etem Menderes'in içişleri bakanlıkları döneminde icraat bakımından en önemli konu vilayetlerin yeniden yapılandırılmasıdır. Özellikle tek parti devrinden sonra ülkenin en küçük birimi olan nahiyelerden vilayete kadar yeniden yapılandırılmasına önem verildiği anlaşılmaktadır. Zira gerek ülkenin sosyo- ekonomik açıdan güçlenmesi gerekse çok partili düzenin başarılı olması buna bağlıdır.

Etem Menderes'in ikinci dönem vazifesinde yapılan çalışmaların daha çok muhalif baskılara yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu dönem aynı zamanda DP iktidarının da ikinci devresidir. İlk dönemde ağırlıklı olarak, iktidar partisini mecliste baskılayan muhalefet artık atağa geçmiş ve bu baskısını kamuoyuna yansıtma çabasına girmiştir. 1955 belediye seçimlerinin mecliste sorgulanması ve “muhalif toplantılara müdahale” konusunun sürekli gündemde tutulması bu açıdan dikkate şayandır. Kamuoyunun nabzının bu şekilde muhalefet tarafından elde tutulmaya çalışılması da iktidar partisini birtakım kanun çalışmalarını yapmaya zorlamıştır. Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bu açıdan değerlendirilmesi gereken bir kanun çalışmasıdır.

SUMMARY

Ibrahim Etem Menderes, from Aydın, is a politician who started politics with the Free Republic Party. During the Republic People Party period, he made politics in the local and became the mayor of Aydın. He entered parliament as the Democratic Party Aydın MP in the 1950 elections. Etem Menderes has continued his Parliament Member duty for ten years. In this term, he was appointed to various ministries. One of them is the Ministry of Interior. Etem Menderes has done many works in both the parliament and the field during his duty, which he was brought twice.

Etem Menderes began an Eastern trip after he was appointed to his first term of the Ministry of Interior. This act of Etem Menderes was appreciated both in the region and in the parliament. In this period, Etem Menderes opposed the discourses about Turkish-Kurdish discrimination in the parliament and proposed the idea of "Unity of Nation".

One of the most important issues of the first period is the restructuring of the provinces from the smallest unit to the largest unit. Administrative, economic and geographical reasons were taken into consideration in this configuration, which was spread almost all over the country. Population Law studies had an important place in the restructuring process. In this period, plans and accounts of the prepared laws were made for restructuring the population institution.

In this period, infrastructure problems of the country were also handled and studies were conducted on this subject. These were mostly in the provinces, road, water and electricity works. In particular, some amendments have been made to the Rural Law. This change is related to the elections of the village headman and the council of elders.

Another important issue related to the first period was about the public security of country. In the budget negotiations, Etem Menderes touched on this issue and explained the studies on the Law of Unity of the Constabulary. Etem Menderes also answered some questions related to the public security.

In the first term of Etem Menderes, there were complaints about the opposition and the power struggle in the local government. These complaints were came up both by letters and in the parliament. In this regard, Etem Menderes emphasized the importance of honest and unbiased approach of the administrative authority in particular.

Etem Menderes was brought to the Ministry of Interior for the second term during the events of September 6/7, which was one of the hardest times in the country. In this period, one of the main issues related to interior affairs was the issue of the restructuring of the provinces, which continues from the first period. Etem Menderes stated that the study was carried out considering the geographical and economic factors. However, studies on the Population Writing Law have continued.

One of the important issues of this period was the 1955 municipal elections. Particularly in the parliament, the opposing party made great accusations about the election. A number of questions regarding the election corruption were presented to Etem Menderes. Menderes stated that the law was complied with in the elections and that the inspectors carried out an examination in places where there were complaints.

Another issue that the opposition emphasized during this period was the question of intervening in the opposition meetings. At this point there has been great debate in parliament. Particularly, events throughout the travel time of Kasım Gülek, during the time of the Ministry

of Interior of Namık Gedik's, were discussed in the parliament. Etem Menderes stated that the allegations were not correct and that the interference had been carried out in accordance with the law.

After the Gülek event, the manifesto published by the Ministry of Interior was also asked to Etem Menderes in the parliament. It was alleged that the manifesto limited the freedom of meeting and was unconstitutional. Etem Menderes stated that this was not true and that there was no violation of the law in the manifesto. On the other hand, an important law study has been conducted on the "meeting" which is a domestic policy issue of this period. The Law on Meetings and Demonstrations Marches, which was brought to parliament on June 27, 1956, was adopted after long discussions.

KAYNAKÇA**I. ARŞİV BELGELERİ****A. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

10 900.334.1027.2

10 900.98.304.1

30 11 10.127.47.19

30 11 10.161.12.17

30 11 10.310.3.6

I. SÜRELİ YAYINLAR**A. Resmî Süreli Yayınlar**

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 1, 22 Mayıs 1950.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 1, 29 Mayıs 1950.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 2, 6 Kasım 1950.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 10, 9 Kasım 1951.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 17, 1 Kasım 1952.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 17, 12 Kasım 1952.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 17, 21 Kasım 1952.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 17, 28 Kasım 1952.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 18, 24 Aralık 1952.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 19, 23 Ocak 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 20, 23 Şubat 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 20, 27 Şubat 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 20, 28 Şubat 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 21, 9 Nisan 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 21, 10 Nisan 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 21, 24 Nisan 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 21, 29 Nisan 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 22, 8 Mayıs 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 22, 27 Mayıs 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 23, 10 Haziran 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 24, 9 Temmuz 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 24, 15 Temmuz 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 24, 17 Temmuz 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 25, 9 Kasım 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 25, 13 Kasım 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 25, 16 Kasım 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 26, 14 Aralık 1953.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 28, 15 Şubat 1954.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 28, 23 Şubat 1954.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 29, 4 Mart 1954.

TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 29, 5 Mart 1954.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 1 Kasım 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 18 Kasım 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 23 Kasım 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 19 Aralık 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 21 Aralık 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 8, 26 Aralık 1955.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 10, 13 Şubat 1956.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 10, 25 Şubat 1956.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 11, 25 Nisan 1956.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 12, 22 Haziran 1956.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 12, 27 Haziran 1956.

TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 13, 9 Temmuz 1956.

B. Gazeteler

Cumhuriyet
Dünya
Hürriyet
Milliyet
Ulus

II. KİTAPLAR

AHMAD, Feroz - Bedia Turgay (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (2001). *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım.

BAYAR, Celal (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*, (Der. İsmet Bozdağ), İstanbul: Tercüman Tesisleri.

BOZDAĞ, İsmet (1997). *Menderes... Menderes...* İstanbul: Emre Yayınları.

GOLOĞLU, Mahmut (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi- IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

NADİR NADİ (1979). *Perde Aralığından*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 3. Basım.

SAROL, Mükerrrem (1983). *Bilinmeyen Menderes I*, İstanbul: Kervan Yayınları.

TUNAYA, Tark Zafer (1995). *Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952*, İstanbul: Arba Yayınları.

TURAN, Şerafettin (1999). *Türk Devrim Tarihi IV-2 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950- 27 Mayıs 1960)*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

YÜCEL, M. Serhan (2001). *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.

III. MAKALELER

ATAY, Falih Rıfki (1953.04.25). "Bazan Uyanmak İstesek de Akşam Olmuş Olur!", *Dünya*: 1,7.

GÜNEŞ, Günver (2006). "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* C. 25, (39): 117-147.

GÜNEŞ, Günver - AKDAĞ, Menderes (2013). "Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasî Faaliyetleri (1946-1950)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* C.13, (27): 185-224.

ŞENTÜRK, Ayşegül (2012). "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* C. 12, (25): 157-180.

IV. İNTERNET KAYNAKLARI

TBMM. "Yayınlar: Milletvekilleri Albümü", Erişim Tarihi: 2017.07.20, https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/index.html

TBMM. "Tutanaklar: 1908'den Günümüze Tutanaklar", Erişim Tarihi: 2016.11.20, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdone m=0

Millî Savunma Bakanlığı. "İbrahim Ethem Menderes", Erişim Tarihi: 2017.02.24, <http://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/ibrahim-ethem-menderes>

Aydın Büyükşehir Belediyesi. "Belediye Tarihçesi", Erişim Tarihi: 2017.06.15, <http://aydin.bel.tr/detail/4522/belediye-tarihcesi>

Milliyet Gazete Arşivi. Erişim Tarihi: 2017.03.23, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>